

Bartłomiej Chmielowiec

główny specjalista w Biurze Rzecznika Ubezpieczonych, aplikant radcowski

Podatki w ubezpieczeniach – część 1

Opodatkowanie odszkodowań

Zgodnie z art. 9 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (tekst jedn. Dz. U. z 2012 r., poz. 361 z późn. zm.) opodatkowaniu podatkiem dochodowym podlegają wszelkiego rodzaju dochody, z wyjątkiem dochodów wymienionych w art. 21, 52, 52a i 52c oraz dochody, od których na podstawie przepisów Ordynacji podatkowej zaniechano poboru podatku. Przedstawiony przepis ustanawia zasadę powszechności opodatkowania dochodów osób fizycznych podatkiem dochodowym. Opodatkowaniu podlegają więc wszelkiego rodzaju dochody za wyjątkiem dochodów i przychodów wymienionych głównie w art. 21 ustawy. Ustawodawca z różnych powodów uznał, iż niektóre przychody lub dochody uzyskane przez podatnika są wolne od podatku dochodowego. Określony w art. 21 katalog zwolnień przedmiotowych jest wyjątkiem od zasady sprawiedliwości podatkowej, dlatego też wykładnia przepisów ustanawiających te zwolnienia powinna być wykładnią ścisłą. Katalog zwolnień przedmiotowych na przestrzeni 23 lat obowiązywania ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych ulegał ciągłym zmianom i modyfikacjom. Od początku obowiązywania ustawy wśród katalogu zwolnień przedmiotowych zostały umieszczone zapisy dotyczące zwolnień z podatku dochodowego otrzymanych odszkodowań. Obecnie katalog zwolnień dotyczących odszkodowań został uregulowany w art. 21 ust. 1 pkt 3, 3a, 3b, 3c, 3d, 4, 106 oraz w pkt 120. Zwolnieniem przedmiotowym objęte są również szczególnego rodzaju świadczenia, które mają swoisty charakter odszkodowawczy. Zostały one wskazane w art. 21 ust. 1 pkt 45, 52, 53.

Odszkodowanie jest świadczeniem przysługującym danemu podmiotowi, który doznał uszczerbku (szkody), bądź to w swoim majątku (szkoda majątkowa), bądź też w innych dobrach (szkoda niemajątkowa). Osoby fizyczne mogą być uprawnione do otrzymania odszkodowania za poniesioną szkodę z tytułu szeregu ustaw (np. ustawy – Prawo ochrony środowiska, ustawy o gospodarce nieruchomościami, kodeksu cywilnego, kodeksu pracy, kodeksu postępowania administracyjnego, itd.).

Przepisy ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych wprowadzają generalną zasadę, iż odszkodowania są zwolnione z podatku dochodowego od osób fizycznych, z tym jednak zastrzeżeniem, iż w niektórych przypadkach odszkodowania nie będą podlegały zwolnieniu od podatku i osoba fizyczna będzie miała obowiązek rozliczenia się z urzędem skarbowym z tytułu otrzymanego odszkodowania – zob. „Opodatkowanie odszkodowań oraz odsetek od odszkodowań w polskim prawie podatkowym”. Głównie dotyczy to odszkodowań otrzymanych w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą. Przyczyną, dla której ustawodawca wprowadził zasadę zwolnienia odszkodowań z podatku dochodowego jest fakt, iż odszkodowanie ma na celu zrekompensovanie poszkodowanemu poniesionej przez niego szkody, a nie jego wzbogacenie skutkujące przychodem, od którego co do zasady pobierany winien być podatek.

Odszkodowania wypłacane z umowy ubezpieczenia

Rolą odszkodowania jest zrekompensovanie poszkodowanemu poniesionej szkody i nie stanowi ono świadczenia, którego celem jest wzbogacenie podatnika. Zgodnie zatem z treścią art. 21 ust. 1 pkt 4 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, wolne od podatku dochodowego są kwoty otrzymane z tytułu ubezpieczeń majątkowych i osobowych, z wyjątkiem:

- a) odszkodowań za szkody dotyczące składników majątku związanych z prowadzoną działalnością gospodarczą lub prowadzeniem działów specjalnych produkcji rolnej, z których dochody są opodatkowane zgodnie z art. 27 ust. 1 lub art. 30c,
- b) dochodu, o którym mowa w art. 24 ust. 15.

Przez umowę ubezpieczenia ubezpieczyciel zobowiązuje się w zakresie działalności swego przedsiębiorstwa, spełnić określone świadczenie w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku, a ubezpieczający zobowiązuje się zapłacić składkę (art. 805 k.c.). Ubezpieczenia gospodarcze dzielą się na ubezpieczenia majątkowe oraz osobowe. Kryterium podziału wskazanych ubezpieczeń jest zakres przedmiotowy ochrony ubezpieczeniowej. W ubezpieczeniach majątkowych może nim być każdy interes majątkowy, który nie jest sprzeczny z prawem i daje się ocenić w pieniądzu (art. 821 k.c.). Tak więc w ubezpieczeniach majątkowych przedmiotem ochrony jest mienie lub odpowiedzialność cywilna. Natomiast w ubezpieczeniach osobowych przedmiotem ochrony są w szczególności dobra osobiste człowieka, czyli życie i zdrowie (art. 829 k.c.). W razie zaistnienia zdarzenia skutkującego powstaniem wypadku ubezpieczeniowego, ubezpieczyciel ma obowiązek spełnić świadczenie

polegające w szczególności na zapłacie: przy ubezpieczeniu majątkowym – określonego odszkodowania za szkodę; przy ubezpieczeniu osobowym – umówionej sumy pieniężnej, renty lub innego świadczenia.

Otrzymane odszkodowania oraz inne świadczenia z tytułu ubezpieczeń osobowych lub majątkowych (również w ramach obowiązkowego ubezpieczenia OC posiadacza pojazdu mechanicznego), niezależnie od tego czy zostały przyznane na podstawie uznania ubezpieczyciela, ugody pozasądowej lub sądowej, są zatem zwolnione z podatku dochodowego od osób fizycznych na podstawie art. 21 ust. 1 pkt 4 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych.

Pojawiają się interpretacje wskazujące, iż do rekompensaty szkód z tytułu czynów niedozwolonych wypłacanych w ramach ubezpieczenia OC sprawcy szkody zastosowanie znajdują normy zawarte w art. 21 ust. 1 pkt 3-3d ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, które również przewidują zwolnienia podatkowe związane z odszkodowaniami, jednakże w mojej ocenie pomimo tych wątpliwości co do hipotezy poszczególnych norm prawnych zawartych w przedmiotowych przepisach wynikających w szczególności z licznych nowelizacji ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, w przypadku wypłaty odszkodowań w ramach ubezpieczeń obowiązkowych (w tym obowiązkowego ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych) niezależnie od tego czy zostały przyznane na podstawie decyzji ubezpieczyciela, ugody pozasądowej lub sądowej, odszkodowania te są zwolnione z podatku dochodowego od osób fizycznych na podstawie art. 21 ust. 1 pkt 4 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych. Powyższą interpretację potwierdzają również w interpretacjach indywidualnych organy podatkowe – Dyrektorzy Izb Skarbowych. Jako przykład można wskazać na interpretację Dyrektora Izby Skarbowej w Warszawie z dnia 1 czerwca 2010 r. (sygn. IPPB2/415-196/10-4/MK1), gdzie Dyrektor podzielił zapatrywanie wnioskodawcy, iż zgodnie z art. 21 ust. 1 pkt 4 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, jeżeli świadczenie wypłacone zostało z tytułu ubezpieczeń majątkowych i osobowych, to takie świadczenie będzie podlegać zwolnieniu z opodatkowania podatkiem dochodowym od osób fizycznych. Przy czym bez znaczenia pozostaje to, czy do wypłaty świadczenia dochodzi na podstawie roszczenia uprawnionego z umowy ubezpieczenia, w wyniku ustaleń dokonanych w postępowaniu, o którym mowa w art. 16 ustawy o działalności ubezpieczeniowej, czy też do wypłaty dochodzi w drodze kulancji lub na podstawie ugody zawartej z uprawnionym lub prawomocnego orzeczenia sądu.

Przykłady analogicznych interpretacji zostały zawarte m.in. w decyzjach: Dyrektora Izby Skarbowej w Poznaniu z dnia 30 października 2009 r. (sygn. ILPB2/415-797/09-5/WM) oraz z dnia 14 września 2009 r. (sygn. ILPB1/415-712/09-4/IM), Dyrektora Izby Skarbowej w Warszawie z dnia 21 sierpnia 2009 r. (sygn. IPPB1/415-417/09-2/AM), czy też Dyrektora Izby Skarbowej w Katowicach z dnia 8 czerwca 2009 r. (sygn. IBPBII/1/415-270/09/MK).

W tym miejscu należy również wskazać, iż stosownie do treści art. 14b ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (tekst jedn. Dz. U. z 2012 r., poz. 749, z późn. zm.) minister właściwy do spraw finansów publicznych, na pisemny wniosek zainteresowanego, wydaje w jego indywidualnej sprawie, pisemną interpretację przepisów prawa podatkowego (interpretacja indywidualna). W przypadku wątpliwości można zatem zawsze złożyć wniosek do właściwego ze względu na miejsce zamieszkania podatnika Dyrektora Izby Skarbowej (Warszawa, Poznań, Katowice, Bydgoszcz, Łódź) o wydanie interpretacji indywidualnej na formularzu urzędowym ORD-IN.

Wyjątki od zasady zwolnień podatkowych wypłaconych odszkodowań

Stosownie do omawianego wyżej przepisu art. 21 ust. 1 pkt 4 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, odszkodowania wypłacane z tytułu ubezpieczeń majątkowych i osobowych są zwolnione z podatku dochodowego od osób fizycznych za wyjątkiem:

- a) odszkodowań za szkody dotyczące składników majątku związanych z prowadzoną działalnością gospodarczą lub prowadzeniem działów specjalnych produkcji rolnej,
- b) dochodów z tytułu inwestowania składki ubezpieczeniowej w związku z umową ubezpieczenia zawartą na podstawie przepisów o działalności ubezpieczeniowej, w przypadku ubezpieczeń związanych z funduszami kapitałowymi.

W pierwszej sytuacji, analiza treści uregulowań zawartych w ustawie o podatku dochodowym od osób fizycznych prowadzi do wniosku, że o ile w przypadku osób fizycznych nie prowadzących działalności gospodarczej, zasadą jest zwolnienie otrzymanych odszkodowań z podatku dochodowego, o tyle w przypadku prowadzenia działalności gospodarczej, zasadą jest opodatkowanie otrzymanych odszkodowań otrzymanych w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą. Opodatkowaniu podlegają bowiem zarówno odszkodowania za szkody dotyczące składników majątku związanych z prowadzoną działalnością gospodarczą (otrzymane również z tytułu ubezpieczeń majątkowych i

osobowych), a także inne odszkodowania otrzymane w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą.

W przypadku drugiego wskazanego wyjątku, opodatkowaniu 19% zryczałtowanym podatkiem dochodowym na podstawie art. 30a ust. 1 pkt 5 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych – podlega dochód z tytułu inwestowania składki ubezpieczeniowej, w przypadku ubezpieczeń związanych z funduszami kapitałowymi. Dochodem tym, jest różnica między wypłaconą kwotą świadczenia, a sumą składek wpłaconych do zakładu ubezpieczeń, które zostały przekazane na fundusz kapitałowy. Oczywiście opodatkowaniu podlega tylko różnica dodatnia, czyli dla przykładu: w sytuacji kiedy łączna kwota wpłaconych przez ubezpieczonego składek wyniosła 2000 zł, zaś kwota świadczenia po zakończeniu umowy ubezpieczenia została wypłacona w wysokości 2800 zł – opodatkowaniu będzie podlegała kwota 800 zł, stanowiąca różnicę między sumą wpłaconych składek, a wypłaconym świadczeniem.

Otrzymane odszkodowanie, które nie podlega zwolnieniu z podatku dochodowego od osób fizycznych należy wykazać w zeznaniu podatkowym składanym za dany rok podatkowy, w pozycji inne źródła.

Opodatkowanie odsetek

W kodeksie cywilnym zasady naprawienia szkody ujęte jako przepisy ogólne w art. 361-363, mają zastosowanie do wszystkich stosunków zobowiązaniowych, których treścią jest obowiązek naprawienia szkody. Przepisy te mają zastosowanie zarówno do odpowiedzialności odszkodowawczej z tytułu czynów niedozwolonych (*ex delicto*), regulowanej w art. 415 i nast. k.c., jak i z modyfikacjami wynikającymi z treści umowy do odpowiedzialności za niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania (*ex contractu*) regulowanej w art. 471 i nast. k.c. Naprawienie szkody obejmuje straty, które poszkodowany poniósł oraz korzyści, które mógłby osiągnąć, gdyby szkody mu nie wyrządzono. Naprawienie szkody powinno zapewnić poszkodowanemu całkowitą kompensatę doznanego uszczerbku.

Instytucję prawną odsetek za zwłokę reguluje natomiast art. 481 k.c. Zgodnie z jego treścią, jeżeli dłużnik opóźnia się ze spełnieniem świadczenia pieniężnego, wierzyciel może żądać odsetek za czas opóźnienia, chociażby nie poniósł żadnej szkody i chociażby opóźnienie było następstwem okoliczności, za które dłużnik odpowiedzialności nie ponosi. Jeżeli stopa odsetek za opóźnienie nie była z góry oznaczona, należą się odsetki ustawowe.

Ponadto w razie zwłoki wierzyciel może nadto żądać naprawienia szkody na zasadach ogólnych.

Z powyższych przepisów wynika, że nie można utożsamiać odsetek za zwłokę z odszkodowaniem (naprawieniem szkody), a tym samym odsetki nie korzystają ze zwolnienia od podatku dochodowego od osób fizycznych określonego w art. 21 ust. 1 pkt 3-4. Ponadto przepisy dotyczące zwolnienia odszkodowań z podatku dochodowego od osób fizycznych zostały umieszczone w rozdziale dotyczącym zwolnień przedmiotowych. Jak każdy przepis regulujący zwolnienia podatkowe, powinien być on interpretowany w sposób ścisły. W związku z tym, skoro ustawodawca w art. 21 ust. 1 pkt 3-4 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych określił, iż wolne od podatku dochodowego są odszkodowania, brak jest podstaw do przyjęcia, że użyte w tym przepisie pojęcie odszkodowania, obejmuje również odsetki za opóźnienie w spełnieniu świadczenia. Powyższe potwierdził NSA w Warszawie w wyroku z dnia 9 stycznia 2007 roku (sygn. akt II FSK 36/06) stwierdzając, iż *„Posłużenie się w zapisie art. 21 ust. 1 pkt 3 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych z dnia 26 lipca 1991 r. (Dz. U. z 1991 r., Nr 80, poz. 350 ze zm.) jedynie pojęciem odszkodowania, bez użycia słowa odsetki powoduje, iż jedynie te pierwsze (odszkodowania), a nie te ostatnie (odsetki), mogą być uznane za zwolnione od podatku dochodowego od osób fizycznych”*. Ustawodawca, gdyby chciał zwolnić z opodatkowania odsetki, uczynił by to wyraźnie wymieniając je w przepisie, tak jak uczynił od 1 stycznia 2001 r. w art. 21 ust. 1 pkt 95, zwalniając od podatku odsetki z tytułu nieterminowej wypłaty wynagrodzeń i świadczeń z tytułów o których mowa w art. 10 ust. 1 pkt 1 ustawy (stosunek służbowy, stosunek pracy, w tym spółdzielczy stosunek pracy, członkostwo w rolniczej spółdzielni produkcyjnej lub innej spółdzielni zajmującej się produkcją rolną, praca nakładcza, emerytura lub renta).

W związku z powyższym, otrzymane odsetki za zwłokę w wykonaniu zobowiązania cywilnoprawnego (np. wypłacone przez ubezpieczyciela odsetki z tytułu nie wypłacenia odszkodowania w terminie przewidzianym przepisami prawa) są przychodem opodatkowanym na ogólnych zasadach albo zryczałtowanym podatkiem dochodowym od przychodów ewidencjonowanych w odniesieniu do podatników tego ryczałtu, które należy wykazać w zeznaniu rocznym w pozycji „inne przychody”.

Podsumowując zatem niniejsze opracowanie należy wskazać, iż, kwoty otrzymane z tytułu ubezpieczeń majątkowych i osobowych niezależnie od tego czy zostały przyznane na podstawie uznania ubezpieczyciela (decyzji ubezpieczyciela), ugody pozasądowej lub sądowej, czy też wyroku sądowego, są zwolnione z podatku dochodowego od osób fizycznych. Są jednak przypadki ściśle wskazane w ustawie, gdzie otrzymane odszkodowanie

będzie jednak podlegało opodatkowaniu. Dotyczy to odszkodowań otrzymanych w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą, a także dochodu uzyskanego z tytułu inwestowania składki ubezpieczeniowej w przypadku ubezpieczeń związanych z funduszami kapitałowymi.

Kwoty odsetek od otrzymanych odszkodowań, nie są zwolnione z podatku dochodowego i należy je wykazać i opodatkować w zeznaniu rocznym za dany rok podatkowy.